یاش توركستان

توركستانىنگ ملى قورتولوشى اوچون كوره‌شوچى آيلق مجموعه

باش محررى: چوقاى اوغلى مصطفى

1929نچى يىلنىڭ دەقابرىدەن چىنا باشلاغان	مارت 1939 (1358 هجرى)	سان 112

بو ساندا:

١ ـــ محمود محيطى افندى	باش مقاله
٢ ـــ أولمەك بار، دونمەك يوق!	محمود محيطى
٣ ـــ انقلاب وە تأريخىگە حرمت ايتەيلىك	مجدالدين احمد
٤ ـــ شرقى توركستان مسئلەلەرندەن	«ياش توركستان»
٥ ـــ بزنىگ «مطالبمز»	امين واحدى
٦ ـــ مرحوم عبدالله بيك نعيمى‌نىگ رسمى	
٧ ـــ على شيرنوائى وە ساويت حكومتى	ـــ طاهر
٨ ـــ معارف جبهەسندە	عبدالوهاب
٩ ـــ توركستانغا تيىشلى بعضى رقملار	***
١٠ ـــ بين‌الملل تورموشدان	م.
١١ ـــ پاريسدە توركستان حقندا بر معروضە، قوتلاو، باشقارمادان.	
١٢ ـــ توركستان خبرلەرى: سمرقند وە بوخارادا يەڭى روسچا غازيتالار، آتاقلى بر صنعتكارنىگ عاقبتى	

محمود محیطی افندی

ییللاردان بیری یوروتوب کیله‌یاتقان نشریات وه اورونوشلاریمز-دان آچیق کورونوب تورغان شرقی تورکستان ملی قورتولوش حرکتینه بزنگ قاراشیمز وه قاتناشیمزنی مجموعه‌میزنگ ۱۰۶نچی‌ساندا‌غی باش مقاله‌سنده ده اولدوقچا آچیق قیلیب کورسه‌تیب، شرقی تورکستان ملی حرکاتینا فعلاً یولباشچیلق ایتکه‌ن صلاحیتلی مفکوره‌چی-توغانلاریمزغا ملی مفکوره کوره‌شی یولونداغی تیله‌گیمزنی ده بیلدیریب اوتکه‌ن‌ایدیک.

محمود محیطی افندی

او زماندان بیری اوقوچیلاریمز شرقی تورکستانلی مفکوره‌چی مجاهد توغانلاریمز طرفدان بیریلگه‌ن تاوشلارنی اوقوب کیله‌درله‌ر. مه‌نه ایمدی بو ساندا شرقی تورکستان ملی حرکتی باشلوغی سایغیلی محمود محیطی افندینگ أوز قلمندان چیققان یازیسینی نشر ایتمه‌کده‌میز. محترم محمود محیطی افندینی اوقوچیلاریمزغا تانیتیب اوتوروشغا هیچ بر احتیاج یوق دیب بیله‌مز. چونکه بو ذاتنگ فداکار وه قهرمان تورک عسکرله‌ری باشندا توروب ختای وه قیزیل روس جلادلاریغا قارشی

ييللاردان بيرى يوركوزوب كيلديكى ملى قورتولوش كورەشى سو-
غوشلارى بوتونمز طرفدان تقديرله تعقيب ايتليب كيلمه‌كده‌در. بونگله
برابر محمود محيطى افنديننگ مقاله‌سينى مجموعه‌ميزنگ باش ييتده ايسله‌ب
أوتمه‌كچى بولساق، او دا يورت ايچنده سوك درجه صميميت وه فدا-
كارلقله يوروتديكى بو ملى حركتنى يورت تيشينا چيقفاندان سوك دا
عينى فداكارلق وه صميميتله يوروتمه‌كچى بولغان محمود محيطى افنديننگ
بو سياسى مهاجرتده‌كى آچيق امضاسيله ايلك چيقيشينى قوتلولاماق وه
بو چيقيشننگ «ياش توركستان» ييتله‌رنده بولووندان چيقاتورغان معنوى
قيمت أوچون راضيلق وه سيوينچمزنى آيريچا بلديريب كيتمه‌ك أوچوندور.

شرقى توركستان مسئله‌سى اطرافدا تورلو ساختا ممثل وه تمثيل-
چيله‌رننگ ايزغيشيب حتى بعضى صميمى علاقه‌دار محيطلارنى آلداتماقچى
بولوب يوركه‌ن بر چاغدا بولغان بو چيقيش آيريچا بر قيمتنى حائزدر.

باى عزيزى، امين واحدى، «دردمه‌ن»، «ق. ع. چاغاتاى»،
«تورك اوغلى»، «تورومتاى» وه باشقا شرقى توركستانلى مجاهد تو-
غانلاريمزنگ روحى وه مفهومى ايله اوقوچيلاريمزنى سوك درجه‌ده
قيزيقتريب علاقه‌دار ايتمه‌كده بولغان يازيلارى عينى زماندا شرقى تور-
كستان مسئله‌سى اطرافدا مجموعه‌ميز طرفدان توتولوب كيلينه‌ياتقان
يولنى تصويب ايتكه‌نلكنى كورسه‌ته‌در. شرقى توركستان ملى حركتى
باشلوغى محمود محيطى افنديننگ يازيسى مجموعه‌ميزغا شرقى توركستانلى
مفكوره‌چى توغانلاريمز طرفدان عطف ايتلگه‌ن بو قيمتنى بر قات
داها آرتيرماقدادر.

«ياش توركستان» مجموعه‌سى بوندان سوڭرا دا بو ملى وظيفه‌سينى
داها كينگ مقياسدا دوام ايتديره‌جه‌كى كبى شرقى توركستانلى مفكو-
ره‌چى توغانلاريمزنگ أوز قاتناشما وه ياردىملاريله اونى داها موفقيتلى
ايفا ايته آلاجاغينى اميد ايتمه‌كده‌در.

محمود محيطى افندى يازيسينى باشدان كيچيرديكى تأسفلى ياقيمسز

بر حادثه وه اونگ سببینی تورکستانلی یورتداشلارینا بیلدیریب قویماق نیتی ایله قلمغا آلمشدر. حادثه شوندان عبارت: شرقی تورکستانلی یوسف بیك اوغلی عیسی بیك‌نگ چاقیمچیلیغی (ژورنالچیلق قیلیشی) بیله‌ن بریتانیا-هندستان حکومتینگ محمود محیطی افندینی توتوب قاماشیدر.

«ژورنالچیلق» اخلاقاً توبه‌ن، ناموسسز پیس شخصلارنگ قوللانا-جاغی بر قورالدر. عمومیتله آچیقچاسینا کوره‌شه توزغان دوشمان وه یا آچیق مناقشه‌غا کیریشه‌توزغان سیاسی مخالفلەر اوستونده‌ن «ژورنال» ایتلمه‌یدر. پیس وه چیرکین مخلوقلار ایسه ژورنالچیلقنی سوزده مشترك دوشمانیغا قارشی کوره‌شده قارداش وه یولداش دیب یوردیگی کشیله‌رگه قارشی قوللانودان دا تایمایدرلار.

یوسف بیك اوغلی عیسی بیك محمود میحیطی‌نی ختای حکومتی خدمتنده اوزیله برگه ایشله‌ش اوچون «قارداشلق، یولداشلق»قا چاقیر-غان. تورکستان تورك استقلالچی ملتچیسی محمود محیطی طبیعتیله بو تکلیفنی قبول ایتمه‌گه‌ن. نتیجه‌ده محیطی اوستونده‌ن ژورنال یاسالیب، او بریتانیا-هندستان حکومتی طرفدان توتولوب قامالغان.

یالغز ختای حکومتینگ‌گنه ایمه‌س، اصلنده ختای-بولشه‌ویك آژانلغی وظیفه‌سینی بەجه‌ریب کیله‌یاتقان یوسف بیك اوغلی عیسی بیك کبی کشیله‌رده‌ن اوزاقدان دا قورونوب یورو کیره‌ك.

اوقوچیلاریمزنگ نظر دقتینی تارتیب اوتمه‌ك ایسته‌دیگمز نقطه‌لار-نگ بری محمود محیطی‌نگ قاماقغا آلینیشی حادثه‌سینگ اوزیدر. محمود میحیطی بر سیاسی ملتجی صفتیله هندستانیغا چیقیب بویوك بریتانیا بایراغی وه قانونی حمایه‌سینه سیغینغان بر ذات ایدی. او بریتانیا قانونیغا خلاف وه منافعیغا مغایر هیچ بر تورلو حرکتده بولونماغان. بو حالده عیبی اوزیگه سویله‌نمه‌ی، حبس ایتلیشینگ سببله‌ری ایضاح ایتلمه‌ی، صرف بر باشقاسینگ چاقیمچیلیغی اوزه‌رینه قاماب قویا قالیش هیچ برصورتده بویوك بریتانیا قانونی وه سیاسی عنعنه‌سیغا اویغون بر حرکت وه حادثه دیب قبول ایتله‌آلمایدر. بو حقیقتاً ده «زمان حاستالیغی»در.

بوڭا قارشی طبیعی بز کورەشە آلمایمز. فقط حق وە حقوقی حسیاتیمزنی تشویشکە سالغان بو حادثە جقنداغی فکریمزنی اورنی وە وقتی کیلگەندە آیتب اُوتوشنی وظیفەمز دیب بیلەمیز.

*

اُولمەك بار، دونمەك یوق!

مقدس یورتیمز، سیوکیلی تورکستانمزنگ مهم بر قسمی غربدا روس قولندا محکوم وە اسیرایکەن، شرقداغی قسمی ختاینگ چیرکین ادارەسی آستیدا ظلم وە جفا تارتماقدا ایدی. بویوك تورك تاریخمزنگ قارا صحیفەلەرینی تشکیل ایتکەن بو آغیر کونلەر هیچ بر زمان تینچ اُوتکەزیلمەدی، قدرنگ جلوەسیگە حوالە قیلینب یاتیلمادی. تورکستان تورکی هەر وسیلەدەن فائدەلانیب مستولی قوتگە قارشی ناراضیلغینی بیلدیریب توردی. عزیز وە نجیب ملتمزنگ حر وە آزاد یاشاماق تیلەگی، اسکیدەن قانیدا بولغان حاکملك خصلتیدەن کیلگەن اصیل آرزو ایدی. نە چارەکە دوشمان قوتلی وە زمانغا اویغون شکلدە حاضرلانغان. بزلەر بولساق محکومیتنگ مساعد بولماغان تار شرائطی ایچیدە هەر جهتدەن یتیشیب اولگورمەگەن ایدیك. شونداغ بولاتوروغلوق ظلمغا قارشی قانلی کورەش یوروتدك...

شرقی تورکستانگ سوڭ انقلابی، بوندان اولکی انقلابلارغا قاراغاندا کوتکەن غایەسی وە تعقیب ایتکەن استقامتی اعتباریلە نە قادار دقتگە شایان بولسا، بو جدالنگ شکلی دە، مقابل دوشماننگ قوتی وە ختای - روس خلیطەسینگ قومونیستلك نقطەسندان دا جبهە آلیشی اعتباریلە تماماً باشقا بر شکلگە کریب کیتکەن ایدی. بونگ اُوچون شرقی تورکستانگ بو سوڭ انقلابی مختلف نقطەدان تیکشیریلمەلیدر. چونکە؛ بو ساواشیمزدا دوشمان ختای طرفنی التزام ایتب اوڭا یاردەم بیرگەن روسلارنگ بو شکلدە ایشکە آرالاشقانی وە بو ایکی ازلی وە ابدی تورك دوشمانینگ نهایت بو سوڭ جدالدە نە قول قولغا توتوشقانی

معنالق وه جداً تهلكه‌لك بر خصوصیت عرض ایته‌در.

شرقی تورکستان انقلابینی یاقیندان تعقیب ایتمه‌که‌ن، خلقمزنگ روحینی، ظلمنگ وه وحشتنگ اشکنجه‌سینی بز قادار قینالیب بیلمه‌که‌ن وه یاخود بیلمه‌لك ایسته‌مه‌که‌نله‌ر، انقلابمزنی بوش برجدال (ساواش)، بیهوده قان توکوش دیب اویلایدرلار دا بزگه «مختاریت وه حقوق مساواتی» طلب ایتیشنی توصیه قیلادرلار... «مختاریت وه حقوق مساواتی» طلبنده یورت اوچون تأمین ایتله‌تورغان فائده‌نی بز تا مجادله‌مزنگ باشیدا یاق بیلر ایدیك. ختاینگ بیرگه‌ن مختاریتی ایله، اوز ملتیگه بیله فائده‌سی بولماغان جمهوریتی حقوقلاری تورکستانمز اوچون یه اسارت، یه ظلم وه استثماردن باشقا بر نه‌رسه ایمه‌س ایدی. بز جدالمزنی تیله‌نچیلك اوچون قیلمادیق وه قیلمایمز. تیله‌نچیلك جدالسز ده بولا بیلیر. بز «دعوا» یوروتدوك. دعوامز دا مطلق ملی قورتولوشدور. دعوا قانسز وه قوربانسز بولماس ایدی. بیك حقلی صورتده قان توکدوك، سیوگیلی یورتیمز اوچون سیوه - سیوه ترددسز جان بردیك وه بو یولدا یه عینی حرارتله قان توکمه‌گگه حاضرمز!

بز ملی جدال یوروتوشگه باشلاغان کونله‌رده بزگه «مختاریت طلبی» توصیه ایتکه‌ن وه ختایلارنگ مدح وه ثناسینی قیلیب اولار بیله‌ن بوزوشماق ایمه‌س، بالعکس برله‌شمه‌کنگ یورت اوچون فائده‌لی ایکه‌نینی ایلگه‌ری سوروب مصلحت کورسه‌تکه‌ن غافللار بولدی(*). بز بوندا‌غلارنگ بزده‌ن، تورکستانلیلاریمزدان بولوشینی ایسته‌مه‌س وه تخمین ده ایتمه‌س ایدیك... براق کوب افسوس‌که، شو بختسز تصادفگه یولوقوب قالیب متأثرمز.

اوزینی شرقی تورکستانلق دیب یوروتکه‌ن یوسف بیك اوغلی عیسی

(*) کیله‌ردر، بزگه ماده، ماده تثبیت ایتلگه‌ن بو «مصلحت وه عقل اورگه‌تکه‌ن» ورقه‌لارینی باسدیریب یوباردیلار وه تارقاتیب یوروتدیله‌ر (۱۹۳۳-۱۹۳٤ تاریخله‌رنده) م.محیطی (بوندا ذکر ایتلگه‌ن ورقه‌دان م. محیطی افندی «یاش تورکستان» نگ ٤٦ نچی سانندا، چوقای اوغلی مصطفی بیك مقاله‌سنده بحث ایتلگه‌ن یانامه‌نی قصد قیلماقدادر — باشقارما).

دیکه‌ن برکشینک «چینی تورکستان آوازی» آتلق مجموعه‌سینی کو-
روب اونداغی قوپال جمله، بزنگ غایه وه دعوامزغا اویغون بولماغان
فکرله‌ر ایله ختای مداحلغی قیلغانینی اوقوب حیرتده قالغان ایدیك.
یالغوز بولشه‌ویکله‌رنگ وحشیلگی وه غیرانسانی معامله‌سی حقنداغی
ایضاحاتیدان برآز متسلی بولوب، حتی ختایلارنی مدح ایتشینی أوز
حفاظت وه مواساسیغا حمل ایتکه‌ن ایدیك.

بو آرادا «اوروش خبری» مجموعه‌سینی چقاریب أوزینگ جنس
وه جبلتینی میدانغا قویغان بو ساتیلغان وه مسلکسز عیسی، تورکستانلیلق
نامیغا بزنی تماماً اویاتغا قویدی. آتاسینگ ختای مأموری بولغانیدان
«یك»لك عنوانینی تاشیب یورگه‌ن بو ختای پرستگ یالغوز ختای
ایمه‌س، عینی زماندا أوزینگ داهیی چانقایشه‌كله‌ر آرقاسیدان روس
بولشه‌ویکله‌ری بیله‌ن ده بیرله‌شیب کیتکه‌نیده هم شبهه یوق.

بز بو اویاتسز «ختای وطنپروری»نگ ملی دعوامزدا جدی بر
تهلکه ایکه‌نینی توشونوب تورغان چاغمزدا (۳/۱۱/۹۳۸ تاریخنده)، او
أوزیگه اوخشاش نسبی مشکوك برسیله بیرگه هندستانغا کیلیب چیقدی.
مطبوعاتدا قیلغان پروپاغانداسینی، «ختای وطنپرورلگینی» بالذات یو-
روتمه‌ك وه دیار - دیار یوروب هم ایشیك، ایشیك کنزیب هه‌رکیمگه
اوقتورماق نیتی بیله‌ن تا چینده‌ن هندستانغا کیلیب چیققان عیسی،
اویالناسدان، مه‌نکه ختایغا باریشنی توصیه قیلیب او یرده بیریله‌تورغان
بویوك منصب وه یوکسه‌ك موقعلارنی خاطرلاتیب، بو تشوقیله او ملی
اخلاقسزلغینی اثبات ایتدی!

سیز کیلی وطنمدا یوروتکه‌ن مجادله‌مگه، عزیز وطنداشلاریمنگ صمیمی
تیله‌ك وه تویغولاریغا ترجمان اولاراق تعقیب ایتکه‌ن ملی یولیمغا ضد
وه تماماً تیسکه‌ری یولغان بو تکلفگه مه‌نگ بیره‌تورغان جوابم بیلگیلی
ایدی. عزیز وطن اولادلارینگ مبارك قانلاریغا حرمتسزلك ایتیش
عقلمدن أوتمه‌گه‌نیده‌ك، بو یولدا یورگه‌نله‌رنگ ده عینی صمیمیت وه
عینی تویغو ایله ایشله‌شله‌رینی بیلیر وه امید ایته‌مه‌ن. وطندان خارجغا

چیقیشم مجادلەدەن قاچقانیمدان، ختایغا باریب منصب وە مرتبە آلماق اوچون ایمەسدر. مجادلە حیاتمدە اڭ یاقینمدا بولغان آرقاداشلاریم یاخشی بیلیرلەرکە موقع اوچون «ملی حیثیتمنی» ساتمادیم، منصب اوچون صمیمی «ملی مفکورەمدەن» آیریلمادم... وطن وە ملتمگە قارشی بورجم وە کورەشکە باشلارکەن ایچکەن آندم ابدی وە دائمیدر. عیسی وە اوگا اوخشاش «متوسط»لار یاخشی بیلسینلەرکە بو انقلاب آرتق طبیعی نتیجەسینی قولغا کریتمەگونچە تورماس، اونگ قهرمان ایرلەری، مفکورەوی ساحەغا کریب کیتکەن، بو ساواشدان تا مقصدغا ایریشمەگونچە توختاماس وە قایتماسلار!

عیسی یاگلیش ایشیك اورغانینی آگلادی. آرتق باشقا بر یولدان تجربەگە کیریشدی. اوزینگ افندیسی، بومبایداغی ختای قونسولی بیلەن بیرلەشیب تهدید یولینی توتدی وە بریتانیا ـ هندستان حکومتیگە چاقیب حبس ایتدیردی...

کوب متأسف بولغان نقطەمزنگ بری مەنە بو مسئلە بولدی. اولومدەن قورقماغان وە اڭ نازیك حسی مسئلەدەن متأثر بولماغان بز مجادلەچیلەرنگ صمیمیتیگە حرمت ایتیشدەن امید ایتدیگمز «جنتلمەن بریتانیا»، سبب وە بهانەسینی مختلف مراجعتلەریمزگە رغماً دیمەسدەن وە کورسەتمەسدەن، صرف «چاقیمچیلق»قا استناداً یگرمە سکز کون محبوسیت حیاتینی تاتدیرغاندان کین هندستاندان چیقیب کیتیش تکلیفی بیلەن سربست قویدی. بزنی حبس ایتکەن ادارە مجادلە یوروتدیگمز ختای وە روس ادارەلەری اولسایدی، هیچ حیرت ایتمەس ایدیك. سیاسی التجامزدە مسافرپرورلك، حسن قبولدەن باشقا امیدیمز بولماغان هندستان ـ بریتانیا حکومتینگ بو حرکتی روسنگ خاطری اوچونمو ایدی، یوقسا ختایغا پرستش اثریمیدر؟ بیلالماذیق...

بیطرف دیب بیلدیگمز کیمسەلەرنگ اورتادا طرفگیرانە برصورتدە کورونوشلەریدەن متأثرمز. بولماسا بز بونگ دەك نەرسەلەردەن قورقوب یولیدان قایتاتورغان کیمسەلەردەن ایمەسمز. تاماریمزداغی قان،

بزده کی شعور وه اراده آرتق، دوست وه دوشمانلاریمز دا بیلسینله‌رکه، معین هدف وه معین استقامتده یورومه‌که‌ده‌در. بو طبیعی تیله‌کگه قارشی تورغانلارنی دوشمان دیب تانیماق مجبوریتیده‌مز. آچیق اعتراف‌ایتیشمز کره‌ک‌که، دوشمانغا دوست بولغانلار بزگه دوست بولا آلماسلار. بز مستولی ایمه‌س، مستولیله‌رگه قارشی ملی بارلغمزنی ساقلاماق ایسته‌گه‌ن بویوک ملتنگ بر پارچاسیمز!... یورتیمزنی باسیب اولتورغانلارغا قارشی یوروتگه‌ن جدالیمزده ایشکه آرالاشیب ئه‌نگه‌ل بولغانلار باری شعورلو ملتله‌رده‌ن بولماسا ایدی.

بزنگ جدالیمز ایمانمزنگ تمثالیدر. «قورقو» بزگه یات بر مفهومدر. مسلکمز صریح وه غایه‌مز آچیق هه‌م آیدیندر! «ملی غایه‌ده‌ن یوز قایتارماق» دوشمانله بزله‌شمه‌کدر.

یورت ایچیده وه تاشقاریسیدا بولغان وطنداش وه مجادله آرقا‌داشلاریمغا سوك سوزم هارماسدان سوکیغاچا مقدس غایه اوغریدا ایشله‌ش وه قیدسز، شرطسز یورت وه ملت آزادلغینی تأمین ایتش أوچون، کیچه‌گنده‌ن یه هه‌م قوتلی بر صورتده، قولغا قول توتوشوب یوروشدور.

تورکستان تورك یورتیدر. اونگ اسمیگه لایق بر أولکه بولوب قالیشی أوچون ابدی چالیشماق بارچامزنگ بوینمزغا بورجدور.

بومبای: ۲۴/۲/۹۳۹. محمود محیطی.

انقلاب وه تاریخیگه حرمت ایته‌یلك

«شرقی تورکستان انقلابی»! بو سوزنی مه‌نیمسه‌مه‌گه‌ن بر تورك تصور ایتمه‌س ایدم. حالبوکه کچه‌نله‌رده بریسیله کوروشورگه‌ن مه‌نگ جمله باشندا قوللاندیغم بو سوزیمگه «انقلاب دیلمه‌س!» دیب مداخله ایتکه‌نینی حیرتله قارشیلادم. بو مسئله ذهنمنی آنچاغنا مشغول ایتدی. مناقشه ایته‌تورغان وقت بولماغاندان باشقا، «بیلگی» صاحبی ایکه‌نی سویله‌نیب یورگه‌ن برذات بولغانیدان هه‌ر قایداغ بر توشونجه ایله سویله‌گه‌ندر دیب أوتکه‌ن ایدم:

بوندان برنیچه کون اوکجه ینه شرقی تورکستان انقلابی وه اونگ باشلانیب ییتیشی حقندا بر ذاتله کوروشمه‌کده وه مختلف سؤال وه استیضاحلاریغا جواب بیریب ایضاح ایتمه‌کده ایدم. تیگلاوچی هەر خصوصنی یاخشی آگلاغانینی سویله‌ب یالغوز بر مسئله اوستیده آرتوقچا توردی‌دا او جهتنی یاخشی ایضاح ایتدیردی. من بو تکرار لاشدیریشدان معنا چیقارماق ایسته‌رکه‌ن، او ذات اوزی توکومنی ییشدی: ـــمه‌ن شونی بیلمه‌ك ایسته‌ر ایدم. چونکه بو ایضاحگزدان مهم وه تاریخی بر حقیقت آچیلادر. انقلاب تاریخنده‌کی، قایسی برسببگه بناً ایشله‌نگه‌ن بولسا بولسون، بر ساختاکارلق‌نگ اوستی اورتولوب، قالیب کیتشی یاخشی ایمه‌س وه‌کینجه بلکه یامان نتیجه‌له‌ر بیره بیلیر ـــ دیدی

مه‌نه بو ایکی مسئله، سایغیلی اوقوچیلاریمزغا اسکی بر خاطره‌نگ بعضی یرله‌رینی قیسقاچا آگلاتیب اوتمه‌کگه مجبور قیلماقدادر.

***

«یاش توزکستان» اوقوچیلاری شرقی تورکستان انقلابی اطرافندا یازیلغان وه بوکونگه‌چه نشر ایتلگه‌ن مقاله‌له‌ر وه بو مقاله‌له‌رده بربرینی عادتاً تماملایتورغان شکلده تیزیلگه‌ن حالداغی فکرله‌رنی یاخشی‌اوقوب آگلاغاندرلار. بو نشریات شرقی تورکستاندا چیققان ملی حرکاتنگ بر «انقلاب» ایکه‌نیگه هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اوستون بر دلیلدر. خصوصاً «یاش تورکستان»نک مه‌نه بو نسخه‌سندا دا نشر ایتلیب تورغان که‌نه‌رال محمود محیطی افندینگ مقاله‌سی، بالذات انقلاب باشچیسینگ فکرینی، قناعتینی وه حرکاتده‌ن کوتکه‌ن غایه‌سینی آچیق قیلیب اورتاغا قویماقدادر. حتی محیطی افندی «مختاریت» وه «حقوق آلیش»غا اوخشاش مفهومله‌رنی، انقلابنگ باشندان بیری موافق کورمه‌که‌نی آچیق سویله‌یدر. او زمانلار «استادلق قیلیب»، «عقل اورگه‌تکه‌نلر»نی تورکستانگ روحینی آگلاماغانلار دیب، لزومسز مداخله‌له‌رنی رد ایته‌در. مه‌نه بونگ اوچوندرکه تام معناسیله قورتولوشنی کوزکه آلیب باشلاغان وه روحلاردا بو استقامتده اساسلی اوزگه‌ریشلر یاساغان بر حرکتگه بیریله

تورغان أڭ مناسب اسم «انقلاب» بولسا كيره‌ك. قانلى مجاهده، قور-
تولوشنى مقصد قيليب چيققان قوزغالان حركتينگ أيلك فرصتده‌ياق
جمهوريت اعلانينا قالقيشماغى «انقلاب» ديب توصيف قيلينماسا، قانداغ
بر حركت «انقلاب» بولا آلادر؟ «انقلاب» قوت وه غالبيت بيله‌ن
ايمه‌س، مقصد وه مفكوره بيله‌ن أولچولمه‌ليدر. «ياش توركستان»دا
يازيليب كيلگه‌نه‌رنگ اوستيگه، بو حركاتده أڭ صلاحيتلى بر ذات دا،
محيطى افندى ده، مدعامزنى تصديق ايتب بيرمه‌كده‌در.

***

۱۹۳۳نچى ييلنگ سوڭ آيلاريدا مصر وه هندستاندا يورتداشلار
بيله‌ن كوروشوب، پشاوردان چترال آرقالى شرقى توركستانغا كيته
تورغان بولدم. او كونله‌رده كاشغاردا «جمهوريت» اعلان قيلينب عموماً
روح كوته‌ريلگه‌ن وه برآن اول او يرگه يتشمه‌ك هوسى آرتقان ايدى.
بو اشتياق تيز باريب، كوبده‌ن كوتكه‌ن آزاد أولكه‌زنگ شادلق
كونله‌رينى كوروب قالماقداغى آشيقماغيمزدان ايدى. حتى بو هيجان
بيله‌ن كروان توختاغان، قاتناش تورغان بولسا هم پامير-آلاى يولچيلغينى،
آتچيم بيله‌ن ته‌ك باشيمغا، اختيار ايتدم. قيشنگ أڭ شدتلى وقتى، ۱۹۳۴
ييلنگ برنچى آيى، بولغانيغا قاراماسدان يولغا چيقديق.

پاميرنگ ايگيز تاغلارينى، آلاينگ تنها واديلارينى قار وه موز
ايچيده كيچديك. تويغان وه ايشيتكه‌ن خبرله‌رنگ نشئه‌سى دماغمدا حالا
بار ايدى. كونلر أوتدى، عينى نشئه ايله يولنگ بوتون زحمتنى اونو-
توب شرقى توركستانگ چيگه‌ره شهرى «تاش قورغان»غا يتيشديك.

تاش قورغان، هندستان وه آفغانستانله بولغان باغلانيشنگ مهم
نقطه‌سى ايدى. چترالدان، بدخشاندان وه گيلگيتده‌ن كيلگه‌ن يول
شرقى توركستانغا بو شهر آرقالى اوته‌در. بو مهم چيگه‌ره او كونله‌رده
«خوتان» اميرلگيگه تابع يعنى توركله‌ر قوليدا ايدى. يول يورغونلغينى
آلماق أوچون ايكى كون قاليب كاشغارغا تابا يولغا چيقديق (۶/۲/۳۴).

«تاغارما»دا ايكه‌ن ايلك ياقيمسز خبرله‌ر كيله باشلادى. «لانغتاى»

موقعیدا آرتق کاشغارنگ دونگه‌نله‌ر طرفدان اشغال ایتلگه‌نی وه جمهو-
ریت حکومتی‌نگ شهرنی تاشلاب یه‌گی حصارغا کوچکه‌نی تویولدی.
بونون نشئه‌مز قاچقان ایدی. ایرته‌سی کونیده‌ن باشلاب تاش قورغانغا
تابا کیتمه‌کده بولغان قافله‌له‌رنی اوچراتا باشلادیق. بو وضعیت حیاتمده
هیچ اونوتالمایتورغان فجیع منظره‌له‌رده‌ن بریدر. خائن بریسینگ جاهلانه
توشوبوشی نتیجه‌سی بولغان بو حال، شرقی تورکستان انقلابنداغی
هزیمت سببله‌رنده‌ن بریسیدر. تاشمالیق (تاشبالق)دا یه‌گی حصارمی،
کاشغارمی قایسی استقامتده کیتیشده تردد ده قالدم. یولدا اسکیده‌ن
بیلگه‌ن وه تانیغانلاریم بو سیاحتدان قایتیشنی‌دا توصیه قیلغان ایدیله‌ر. بو
بیرگه‌چه کیلگه‌چ قایتیب کیتیش هه‌ر جهتده‌ن موافق ایمه‌س ایدی.
یه‌گی حصاردا کوتولوب تورغانم خبرینی آلدم، حکومت ارکانی ده
او بیرده ایدیله‌ر. ۱۲/۲/۳۴ ده یه‌گی حصارغا باردم. ۶/۲.۳۴ ده کاشغار-
دان چیققان جمهوریت ارکانی یه‌گی حصارغا کیلیب اورناشقانلار (۷/۲).
یه‌گی حصار او زمانلار «خوتان» امیرلگیگه تابع بولوب، نور احمد
افندی أداره‌سنده ایدی. جمهور رئیسی بولغان خواجه نیاز ایله باش وکیل
ثابت عبدالباقی افندی آراسندا أداری خصوصلاردا فکر اختلافی بولوب،
خواجه نیاز حاجی داخلیه ناظری یونس سعید ایله مالیه ناظری علی آخوند
له‌رنی آلیب یارکندگه جوناب کیتکه‌ن ایکه‌ن. ناظرلار هیئتی اعضاسی
ذاتاً کاشغارنگ اشغالیدا پراکنده بر حالده مختلف جهتگه تارقالیب
کیتکه‌نیده‌ن (معارف ناظری عبدالکریم خان مخدوم، تجارت ناظری
ابوالحسن افندی وه اوقاف ناظری شمس‌الدین افندیله‌ر کاشغار جواریده
ساقلانغانلار. حربیه ناظری اوراز بیك، تورکیه‌لی محمود ندیم افندیله‌ر
کاشغارنگ شمال طرفدا تاغ آرالاریغا التجأ ایته‌درله‌ر. خارجیه ناظری
قاسم‌جان افندی اشغالده‌ن اوگجه وظیفه ایله خوتانغا کیتکه‌ن ایکه‌ن)
باش وکیل، عدلیه ناظری ظریف قاری وه صحیه ناظری عبدالله خانی‌له‌ر
بیله‌ن مصلحتله‌شیب وه پراکند عسکرله‌رنی تویلاب کاشغارغا یه‌گیده‌ن
هجوم قیلماقچی بولغانلار. مین یه‌گی حصارغا کیلگه‌ن کونم باش.

وکیل وه ناظرلاردان یاىدا بولغانلار، جمهوریت حکومتی عسکرلەری یەڭی حصاردان کاشغارغا جوناغان کون ایکەن. فقیرنی کوتوب آلیش موسیجان افندیگه تاپشریلغانیدان او کشی بیلەن کوروشدم وه مرحوم نوراحمد افندی ایله تانیشدم.

یەڭی حصاردا ایکی کون قونوب یارکندده خواجه نیاز حاجی وه ارکان حرب رئیسی گەنەرال محمود محیطی ایله کوروشمەك أوزره ١٤/٢/٣٤ ده یارکندگه کیتدم. یارکندده نیاز حاجی وه شاه منصور (امیر عبدالله) افندیله کوروشدم. خارجیه ناظری قاسمجان افندی وه خوتان امیرلگینگ مهم شخصیتلەریله فکر آلیشدیق. محمود محیطی او سیرالاردا خان آریق طرفلارنداغی عسکری حرکات ایشیله مشغول بولغانیدان کوروشالماسدان اون اوچ کون یارکندده قالیب تکرار یەڭی حصارغا قایتدم. خواجه نیاز حاجی آقسوغا کیتمەك أوزره یارکندەن کیتکەن ایدی.

بو تاریخلەرده شرقی تورکستان — جمهوریت تاریخنده «چهارشنبه وقعەسی» دیه مشهور ١٤/٢/٣٤ قانلی وقعەسی بولادر. تورك عسکرلەری کاشغارغا کیرب دونگەنلەرنگ یوسو (یوسنورما)سیغا توشەدرلەر. بو یوزدەن دونگەنلەر طرفدان کاشغار شهرنده اوچکون «قتل‌عام» ایتلەدر!..

باش وکیل وه عدلیه ناظری ایله حربیه ناظری اوروباساری وه حربیه لوازمات باشلغی سلطان بیك (احمد افندی) تکرار یەڭی حصارغا قایتادولار (١٦/٢/٣٤). صحیه ناظری عبدالله خانی افندی باشقا یول بیلەن یارکندگه کیتەدر. بو آرادا یەڭی حصاردا عسکرلەر آراسندا بر آگلاشیلماسلق چیقیب (٢٦/٢/٣٤ ده) سلطان بیك او کونی یارکندگه قاچادر.

مەن یارکنددەن ٢٧/٢/٣٤ ده یەڭی حصارغا تابا حرکت ایتب برنچی قوناقدا (کوك رباتدا) کیلگەنده یەڭی حصاردا بولغان وقعەدان خبر تاپدم وه سلطان بیكنگ یولدا تالانیب حتی خفیف یارالانغانینی

(4580)

ایشیتدم. مگرسه سلطان بیك ده شو «کوك رباط»دا ایکه‌ن. کیتب کوزوشدوم وه او بیرده‌گی عسکر باشلوغیغا (خوتان امیرلگینه تابع) یاردیم ایتشی اوچون ایجاب ایتکه‌ن رجالارنی قیلیب یولیمغا دوام ایتدم.

یه‌گی حصارغا کیلگه‌نیمده (١/٣/٣٤ ده) جمهوریت ارکاتدان عملی وه موکلو ایکی محترم سیمانی بولدم. بری روحی قادار أوزی ده جانغا یاقین توشونجه‌سیده حرکاتیده صمیمی باش وکیل ثابت عبدالباقی، ایکنجیسی اسمی قادار ظریف عدلیه ناظری ظریف قاری. یالغوز وه بوتون ناظرلاردان حتی جمهور رئیسنده‌ن آیریلیب قالغان باش وکیل‌نگ قایغیسی جداً آغیر ایدی. «بویوکله‌رنگ دردی بویوك اولور» دیرله‌ر توغرودر. بو دردنگ أوستیگه «مرکز قوماندانی» عنوانینی تاقیغان لخائن وه جاهل بر عسکر باشلیغینگ، یوسف جان‌نگ، حرکاتی حکومت ایچیده حکومت ده‌ن باشقا بر نه‌رسه ایمه‌س ایدی. بو «یوسف جان» دردی ده حربیه لوازمات باشلیغی‌نگ یاگلیش بر حرکتیده‌ن کیلیب چیققان چونکه اسکی «أوزبیك آلای» قوماندانی سابیب آلدی‌جان (ساطع‌جان)نی توشوروب، حکومت قورولغان کونله‌رده‌یاق اونگ یریگه بو جاهل‌نگ قوماندان بولوشی، اوکیشینگ غیرتی نتیجه‌سی بولغان. حالبوکه یه‌گی حصاردان ٢٦/٢/٣٤ ده سلطان بیك‌نگ قاچیشیغا سبب شو یوسف‌جان بولغاندر.

***

غایت تیز، بر قوش باقیشی شکلیده قید ایتیب أوتدیکمز بو خاطره ده بزنگ، اوقوچیلاریمزنگ کوز آلدیلاریدا، تبارز ایتدیرمه‌ك ایسته‌گه‌ن نقطه‌مز: کاشغار (٦/٢/٣٤ تأریخنده) سقوط ایتکه‌نده‌ن کین ناظرلار هیئتی‌نک تارقالیب کیتکه‌نی وه یه‌گی حصارغا باش وکیل بیله‌ن ناظرلاردان بعضیلاری کیلگه‌ن بولسا هه‌م بولارنگ نه فیبرال آیدا وه نه ده مارت باشیدا بر توپلانیشلارینگ بولماغانیدر.

یازیمنگ باشیدا مین بیله‌ن کوروشکه‌ن ذاتنگ تکرارلانیب وه

خاصةً قید ایتب اُوتکه‌ن وقعه‌سینی «تأریخی بر ساختکارلق»قا مانع بولماق مقصدیله قید ایتدم. ایمدیلیك بو جهتنگ محاکمه‌سینی سایغلی اوقوچیلاریمزغا حواله قیلامه‌ن. مجدالدین احمد.

*

شرقی تورکستان مسئله‌رنده‌ن:

باشقارمادان: هندستاننگ غازی آباد شهرنده، اوردو تیلنده چیقاریلا تورغان «قومی گزت»دیگه‌ن کونده‌لیك غازیتانگ شو یل ۱۷نچی غینوار تأریخلی سانندا، شرقی تورکستان مسئله‌سی اطرافندا بر خبر باسیلمش وه بو خبرده شرقی تورکستاندان بر هیئتنگ چانقایشه‌ك یانیغا کونده‌ریلدیگی یازیلاراق بو معلوماتنگ «یاش تورکستان» مجموعه‌سندان آلیندیغی قید ایتلمشدر. مجموعه‌میزنی تعقیب ایتوچیله‌ر بزنگ بوندای بر خبر باسماغانلغمزنی بیلیرله‌ر. ذاتاً توبه‌نده امین واحدی افندی مقاله‌سنده بو خصوصده تفصیلات بیریلگه‌نیده‌ن بز، «یاش تورکستان»دا عموماً فکر وه عقیده‌مزگه اویماغان بو خبرنگ نشرایتلمه‌گه‌نینی بیلدیرمه‌کله قانیقامز.

ـ بزنگ «مطالبمز»

بو یل باشلاریدا هندستان غازیتالارندا «شرقی تورکستانلقلارنگ مطالبی» عنوانلی بر یازی انتشار ایتدی. مأخذینی یاگلیش کورسه‌تکه‌ن بو امضاسز یازی مضمون اعتباریله نظردقتمزنی جلب ایتدی.

گویا: «شرقی تورکستاندان بر هیئت ختای دیکتاتوری چانقایشه‌ك حضوریغا یوباریلار ایمش. بو هیئت؛ «شرقی تورکستاندا ختای مأمورلاری بیله‌ن یرلی خلق اورتاسنداغی کینکی اوروشلار کوب قانلق بر صفحه‌غا کریب کیتدی. اگر روس بولشه‌ویکله‌ری یاردیم ایتمه‌گه‌ن بولسایدی، یرلیله‌ر ختایلارغا غالب کیلیر ایدی(!). یوزده توقسانی تورك وه اسلام بولغان بو اُولکه‌ده مستقل بر جمهوریت تشکیلینی

چیں حکومتی (!) قبول ایتسه ٥٠ میڭ تورك عسکری یاپونلار بیله‌ن اوروشما حاضردر!» دیگه‌ن مضموندا بر «مطالبه» دریپش ایته‌ر ایمش.

هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول بو عقلسزچا ترتیب ایتالگه‌ن تیله‌ك شکلینی تدقیقا محتاج کوره‌مز. چانقایشه‌ك‌گه باراتورغان هیئت اوگا (ختایغا) ختایدان شکایت ایته‌آلماغانیده‌ك امداد هه‌م ایسته‌یه آلماس. روس بولشه‌ویکیله قوچاقلاشاراق او مبارك أولکه‌نی فجیع عاقبتگه سوروکله‌گه‌ن مشهور چانقایشه‌ك ده‌ن «استقلال» تیله‌نه‌مه‌س!.. بز بو ایشنگ ایچیده بانعکس جدی بر «اویون» اشارتینی حس ایته‌مز.

عجبا، اورومچی (شرقی تورکستان مرکزی) دیکتاتوری قوممونیست شیڭ‌شی‌تسه‌ی، موسقوانگ اشارتیله بو یاقینلاردا شرقی تورکستاندا (١٩٢٣ده‌گی موغولستان خلق‌جمهوریتی کبی) «شینگجانك خلق جمهوریتی» اعلان ایتمه‌ك نیتنده‌میدر؟ بوندان باشقا قیزیل روس وه ختای مشترك محکومیتی آستیدا بولغان شرقی تورکستاندان جبری صورتده توپلانغان عسکری قوتله‌رنی یاپونیاغا قارشی قیلنغان حدود تحشیداتیدا ایشله‌تمه‌کده‌درله‌ر. عجبا، بو نشریات افکار عامه‌نی اشغال وه اغفال أوچون مخصوص اورتاغا چیقاریلغان مغالطه‌لق عکسله‌رده‌ن عبارتمیدر؟ بو نقطه‌لارنی توشونمه‌ك مجبورییده‌مز. چونکه بز شرقی تورکستاندا أوز اختیاری بیله‌ن چانقایشه‌ك اسمینی آتاش، او طرفغا هیئت یوباریش وه أوز اختیاری بیله‌ن تکلیف وه «مطالب» دریپش ایتش امکانی بولماغانینی یاخشی بیله‌مز. اگر بو نشریات توغرو بولسا بونگ آستیدا هه‌ر حالده فجیع بر اویون ساقلانغان بولوشینی اندیشه ایله قارشیلایمز.

شرقی تورکستاندان چانقایشه‌گه یوباریلغانی یازیلغان بو هیئت وه بو هیئتنگ دریپش ایته‌تورغان تیله‌گی نه شکلده بولسا هه‌م بو بو مناسبتله، انقلاب ساواشیمزدا أوز باشیمزدان أوتکه‌ن بر خاطره‌نی، عبرت أوچون، بو یرده قید ایته‌مز.

١٩٣٥ باشلاریدا کاشغاردان یاشیرین صورتده مؤمن آخوند ایله برلکده نانکینگه یوباریلغان ایدیك. اورومچی‌نگ قیزیللارغا میلی

وه نانکینگه قارشی توتقان سیاستی وه چانقایشه‌ک‌نگ او زمانلار شیگ‌شی‌تسه‌ی‌گه بولغان اعتمادسزلغی بو شکلده بر مراجعتگه وسیله تشکیل ایتکه‌ن ایدی.

نانکین‌گه کیته‌ر-کیتمه‌س شاهد بولغان برنچی منظره‌مز حقیقتاً حیرتمزنی جلب ایتدی. چونکه بزگه (شرقی تورکستانغا) «خیرخواه» (!) دیب تانیتیشغا چالیشلغان چانقایشه‌ک، نانکینده شیگ‌شی‌تسه‌ی طرفدان یوباریلغان وکیلله‌رنی رسماً تانیب، اولارغا تخصیصات بیریب تورغانیدان باشقا تورکستان وه سو - یه‌ن ولایتی آراسیدا اوتوموبیل شرکتی تأسیس ایتدیریب، تورکستانغا ختای مهاجری یوباریش ایشینی بولغا قویغان ایدی. بو خصوصداغی کلیتلی مصرفنی «خیرخواه» چانقایشه‌ک جنابلاری (!) درعهده بویورغان، بو صورتله اسکی قورقونچ سیاستی دوام ایتدیرمه‌کده ایدی.

بز چانقایشه‌ک بیله‌ن کوروشدوک. روسلارنگ تورکستانداغی سیاسی، اقتصادی وه عسکری نفوذله‌رینی ایضاح قیلیب، لازم کیلگه‌ن تیله‌کله‌ریمزنی بیلدیریب أوتدوک. حکومت ارکانینگ بزگه توصیه وه مصلحتی «بر مدت صبر قیلیش»دان عبارت بولدی. رفیقم مؤمن آخوند بو «قیمتلی» توصیه‌له‌رنی، بزنی یوبارغانلارغا بیلدیریب، نانکین‌نی آگلاتماق أوچون «قومول» یولیله یورتغا قایتقاندا قومولدا شیگ‌شی‌تسه‌ی طرفدان توتولوب، مع الاسف، محو ایتلدی.

بزگه «صبر» توصیه ایتلیب، اوزمان نانکین‌ده بولغان عیسی یوسف وه دیگر تورکستانلیلارغا مختلف موقع وه منصب بیریلیب کوز بویالیب کون أوتکه‌زیلدی. حالبوکه شیگ‌شی‌تسه‌ی‌نگ علاقه‌سی توغرودان توغرو حربیه نظارتی بیله‌ن بولوب، نانکین‌ده بزگه قارشی ختایغا خاص «ایکی یوزلو» وه «آرقادان اورماق» سیاستی یوروتولدی. تورکستان تورکینگ امحاسی أوچون، ظاهراً بر بریگه مخالف ایمش کبی کورولگه‌ن، ایکی ختای «چانقایشه‌ک — شیگ‌شی‌تسه‌ی» بیرله‌شیب یورودیله‌ر.

۱۹۳۶ مای آیلاریدا تورکستانتنگ معتبر تجارلاریندان سانالغان ثابت بای، حسن قاریم وه عبدالله بای‌لارنگ شینگ‌شی‌تسەی طرفندان اعدام ایتلگه‌نلیکله‌ری خبری تارقالدی. واقعا بو وقعه‌دا شایان حیرت بر نقطه یوق. چونکه بونداغ اعداملار هەر دائم بولوب تورغان نەرسه. اما بز بو وقعه‌نگ عبرت آمیز بولغان جهتینی وطنداشلاریمز نظرلاریدا تبارز ایتدیرمه‌ك ایسته‌یمز.

بولادان ثابت باینگ شریکی حبیب‌الله آخوند قانسودا بونوب او زمانلار ناتکینده چیقماقدا بولغان «تیان‌شان» مجموعه‌سیغا آبونه بولغان ایکه‌ن. حسن قاری‌نگ انیسی ده قانسوداغی تجارتنی تاشلاب اوقوماق هوسیله ناتکین‌گه کیتکه‌ن ایکه‌ن. عبدالله بای(یاش ییگیت)-نگ آتاسی برات بای قانسودا تجارت قیلادر، اما بونگ هەم «تیان‌شان» چیلار بیله‌ن علاقه‌سی بار ایکه‌ن.. مه‌نه‌کورولەدرکه؛ اوچ تورکستانلی-نگ اعدامیغا نیمه بهانه کورسه‌تیلگه‌ن!.. اصل ایشنگ یه هەم آچچیغی بوندان کین باشلایدر.

عبدالله‌بای‌نگ آتاسی برات بای بو قارا خبرده‌ن کوپ متأثر بولوب ناتکین‌گه کیلدی. بو اوچ تورکستانلینگ مصادره قیلینغان میگله‌رچه دوللارلق اموالی وه حقوقی‌نی صیانت ضمننده بو یرده (ناتکینده) اوغراشاجاق ایدی. برکون عیسی‌بیك، برات بای وه فقیر برگه حکومت ارکانیده‌ن «چینگ‌لیفو» دیگه‌ن برسینگ یانیغا باردیق. اوکیشیگه مسئله‌نی ایضاح ایتب، یاردیم وه مصلحت سورادیق. اوکیشی تسلی بریب نهایت:

«حاضر حکومتمز یاپونلار بیله‌ن اوروشوب تورادر. شونگ‌أوچون روسلارنگ وه شینگ‌شی‌تسه‌ی‌نگ بونگ کبی اوفاق مسئله‌لەر بیله‌ن کوگلینی رەنجیتمه‌ك ایستەمه‌یدر. سزلەر ده حاضر شینگ‌شی‌تسه‌ی حقیدا برنه‌رسه دیمه‌گله‌ر!» دیدی. بوکیشی چاتقایشه‌ك‌نگ آغزیدان بزگه بو جوابنی قایتارغان ایدی. نیمه قیلیشمزنی بیلمه‌سده‌ن قالدیق. برات بای قانسوغا قایتیب کیتدی. عیسی‌بیك یه چاتقایشه‌ك‌نی مدح وه ثنا ایتب

يوردى، مەن حيران بولوب يئە بر مرتبە حقيقت قارشيسندا ايمان كيلتردم...

«بزگە خيرخواه» وە «توركستاننگ استقلالينى قبول ايەچەك» ديب تانيتيشغا اورونولغان داهى(!) چانقايشەك، بزنى محو ايتكەن شيگ‌شى‌تسەينى تا او زمانلار «خايلق» نقطەسيدان وە «بولشەويكلك» خاطرى اوچون حقلى تاپقان ايدى وە تا او زمانلار ختاى چانقايشەك ايلە ختاى شيگ‌شى‌تسەى توركستان توركينگ امحاسيدە بيرلەشمشلەردى. دقتغا آلينا تورغان نقطە شوكە، اولجە بولشەويك بولغان شيگ‌شى‌تسەى، بولشەويكگە ياقينلاشماقدا برآز كيچيككەن چانقايشەكگە آچيغلانغانى وە مەنى تيگلامادى ديب چانقايشەك شيگ‌شى‌تسەيگە يوقاريدان باقغانى حالدە هەر ايكيسى توركستانغا مهاجر يوباريشدا، توركستانى خايلاشديريشدا تام مطابق قالماقدا ايديلەر!...

ايندى نيمە معنادا بولسا بولسون، چانقايشەككە باراتورغان هيئت بو وقعەنى خاطريدا توتسون وە بوندان عبرت آلسين. توركستان اوچون ختايدان وە روسدان امداد كوتمەك، اوز قوليدان چيقارماسدان توتوشنى ايستەگەن توركستانغا «استقلال بيرينگ!» ديب تيلەنيب كيتمەك قادار كولونچ وە ماسقارا بر دعوا بولالماس... بز ٥٠ ميگ عسكريمزنى ملى دعوامزدا قوللانامز. بز نە اونگ، نە بونگ «خيرخواه» ديب تقديم ايتيشيگە ايناناليق وە نە بو شكلدە بزنى اغفال ايتكەنلەرگە آلداناليق!

بز بو «مطالب»، بو «هيئت» مسئلەسى آستيدا قورقونچ بر عاقبتنگ ساقلانغانيدان شبهەلەنيب داخل وە خارجداغى بوتون وطنداشلاريمزنى دقتغا وە قول قولغا توتوب يالغوز «ملى استقلال» كوراشيگە دعوت ايتەمز.

بزنگ «مطالبمز، تيلەكيمز» چانقايشەكدەن سورالماس، اوز ايمانمز وە اوز قوتمز بيلەن آلنير! بزنگ «مطالبمز» اوزكوچيمز بيلەن قورولغان ملى استقلالدر! بزگە شيگ‌شى‌تسەى قادار چانقايشەك وە هەر ايكيسى قادار روس دا دوشماندر. دوشماندان تيلەنمەس، مقدس

یورت، اورروشولوب وه قان توکولوب آلنیر! ٥٠ میگ عسکر یالغوز ملی وطن أوچون فدا بولور. ختای یورتینی ختای قورروسون. باشقاسی أوچون توکولگه‌ن مبارك قانیمزغا یازیق در!.. أوز تورکستانمزنی باشقاسیغا مدافعه ایتدیرماغانده‌ك، بز ده باشقاسینگ یورتینی مدافعه قیلمایمز!..

امین واحدی.

لاهور، 29. I. 39

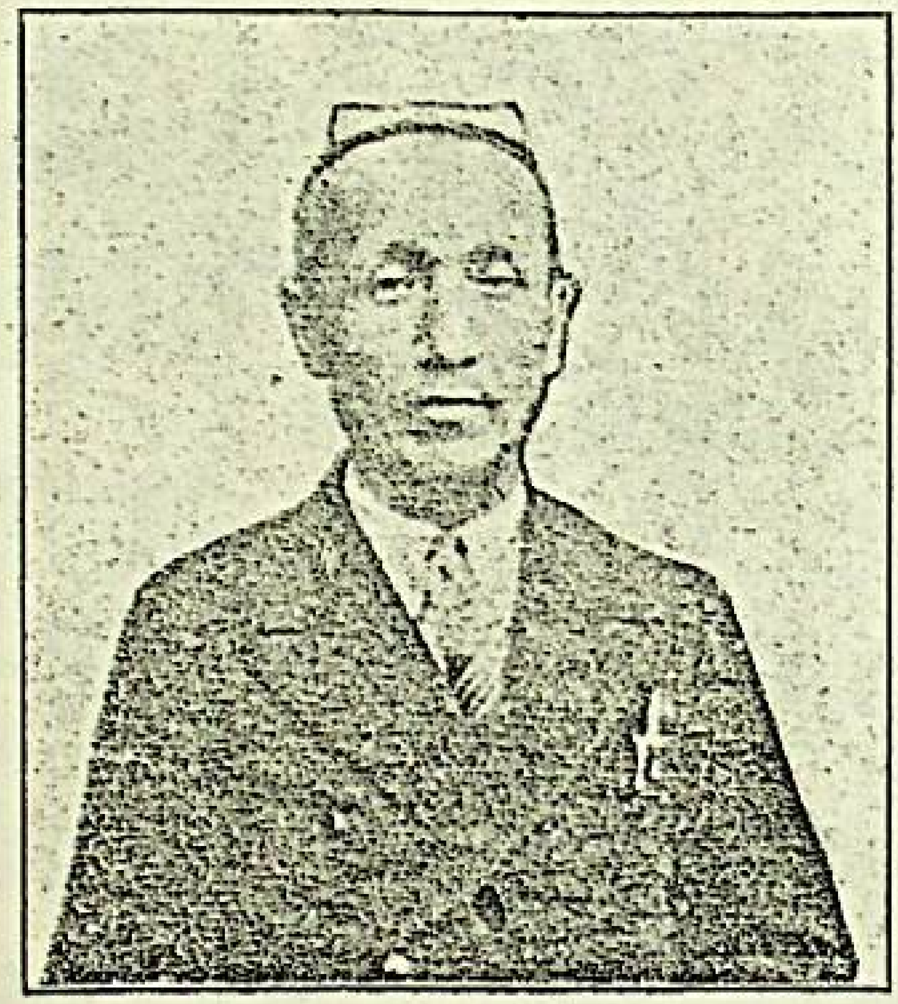

«یاش تورکستان»نگ ۱۱۰نچی سانندا أولومی وه ترجمهٔ حالی حقندا معلومات بیریلگه‌ن مرحوم عبدالله بیك نعیمی‌نگ ۱۹۳۸نچی یلینگ اورتالارندا استانبولدا آلدیرتقان بر رسمی.

یورتدا، غربتده هه‌ر کیم اومتولسون؛
یورت أوچون، ایشله‌گه‌ کورتولسون!

ع. نعیمی

*

علی شیر نوائی وه ساویت حکومتی

«یاش تورکستان»نگ أوتکه‌ن ۱۰٤—۱۰۷نچی سانلارنداغی یازیدا علی شیر نوائی‌نگ تورکستان تورك ملی مفکوره‌سی انکشافنداغی رولی وه موقعینی ایسله‌تب أوتوشگه اورروغان ایدیك. یازینگ بو قسمندا